

A veteránokról történő gondoskodás a hazánkkal szomszédos és a visegrádi együttműködés országaiban

Bevezetés

Amikor az emberek a világ bármely részén a veteránokról olvasnak vagy beszélnek, általában a (közel)múlt háborúinak azon „szerencsés” katonáira gondolnak, akik kisebb-nagyobb sérülésekkel, betegségekkel tértek haza a fegyveres küzdelmek poklából.¹ A veterán katonák azonban csak a nagy háború idején volt – általában rövid időre – a társadalmi érdeklődés középpontjában. Ez a megkülönböztetett figyelem a háború valamennyi részt vevő államára jellemző volt, azonban a világháború utolsó éveitől kezdődően – függetlenül attól, hogy az állam a nyertesek vagy a vesztesek oldalán állt – a veteránok akaratokon kívül váltak szinte megoldhatatlan társadalmi „problémává”. Magyarországon a vélhetően német közvetítéssel a 18. század végén megjelent *veteranus* szóalak helyett az *invalidus*, a 19. századtól a *hadastyán* és az *aggharcos* szó terjedt el.² A 20. században a két világháborúban megsérült, megbetegedett rokkant katonákat a magyar köz- és hivatalos nyelvben egyaránt a *hadirokkant* szóval azonosították. Hazánkban ugyanis a veterán kifejezés a második világháborút követően egészen a rendszerváltásig a munkásmozgalom tagjainak kiváltsága volt. Bartha Lajos erdélyi nyelvész közel két évtizede vetette papírra, hogy a veterán kifejezés:

„[...] napjainkban azonban ismét gyakori szava nyelvünknek, hiszen az utóbbi évek demokratikus változásai nyomán a második világháború egykori harcosait az utókor a maga megbecsülése jeléül különböző segélyekben és kedvezményekben részesíti [...]”³

¹ A veterán szavunk az „öreget” jelentő latin *veteranus* szóalakra vezethető vissza, amelynek alapja a *vetus*, jelentése „rég, koros, életes, tapasztalt, hajdani, kiszolgált”. Nemzetközi szó, amely az angol nyelvterületen: *veteran*; a német nyelvterületen: *Veteran*; a francia nyelvben: *vétéran*; az olasz nyelvben: *veterano*; az orosz nyelvben: *ветеран* szóként „kiszolgált katona, kipróbált öreg harcos” jelentéstartalommal honosodott meg. Benkő Loránd (főszerkesztő): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. III. kötet: Ő–ZS*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 1133.

² Nagy költőnk, Arany János „kórvitéznek” nevezte a hadastyánt. A magyar nyelv rendkívül gazdag szókincsére példa a „sérvitéz” szavunk, amely a sérült vitéz, rokkant vitéz megjelölésére szolgált a hadastyán szavunk mellett. A „kórkatona” szavunkat pedig eredetileg a hosszú katonai szolgálat vagy a harcban kapott sebek következtében „elnyomorodott”, fegyverviselésre alkalmatlanná vált katonákra használták.

³ Bartha János anyanyelvi rovata (Veterán). *Népújesség*, Maros megyei napilap, 51. (1999), 114. 2.

Lényegében egy időben, az 1990-es években kezdődött el Magyarországon,⁴ a hazánkkal szomszédos és a visegrádi együttműködés országaiiban is – alapvetően – a második világ-háborúban megrokkant katonákról, a veteránokról történő gondoskodás újraszabályozása. Azonban Kelet-Közép-Európától eltérően az USA és nyugat-európai NATO-szövetségesei által használt háborús veterán kifejezés a katonai szakértők közvetítésével a köznyelvbe már több évtizede utat tört magának. A „békeidőszakban” történő hosszabb-rövidebb ideig tartó – és akár művelési területen vagy misszióban teljesített – katonai szolgálat befejezését követő veteránstátusz azonban lényegében csak az elmúlt 30 évben jelent meg NATO-szövetségeseinknél.⁵ Tanulmányom célja, hogy bemutassam azt a Kelet-Közép-Európában pár éve elindult folyamatot, amelynek célja a (háborús) veteránok intézményes ellátásának újragondolása. Továbbá szándékomban áll az egyes országok veteránjainak jogszabályokban rögzített státuszának felvázolásán túl a veterán-érdekvédelmi szervezetek tevékenységének bemutatása is.

2. A hazánkkal szomszédos országok veteránellátásának áttekintése

2.1. Ukrajna

Ukrajnában minden évben október 1-jén ünneplik a veteránok napját. Napjainkban a fogalomnak már teljesen más a tartalma, mint a Szovjetunió fennállásának idején, mivel abban az időben még a „munka veteránja” kategória is létezett. A veteránok érdekvédelmi szervezetei rendkívül sokszínűek, a paletta a „békésnek” tekinthető Afganisztán Veteránjai Ukrajnai Szövetségétől (a köznyelvben: „afgánosoktól”) egészen az SS „Galícia” lövész-hadosztályba önkéntesként belépett ukrán harcosok rehabilitációjáért és veteránként történő elismeréséért küzdő radikális csoportosulásig terjed. 2020-ban az Ukrán Veteránügyi Minisztérium adatai szerint már közel 403 000, ellenség elleni műveletekben részt vett veterán” előtt tisztelgett az ukrán társadalom. Az ukrán jogban a háborús veteránfogalom (a továbbiakban: veterán) a fentieknél szűkebb, és leegyszerűsítve csak azokat a személyeket foglalja magában, akik a nagy honvédő háború, a Szovjetunió afganisztáni háborúja idején, továbbá a közelmúlt antiterrorista műveletei során/következtében sérültek meg (антитерористична операція, АТО), illetve azokat, akik az ukrán–orosz konfliktus során elszenvedett testi és/vagy szellemi fogyatkozásuk miatt váltak veteránná (Операція

⁴ A hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvény alapján a hadigondozás célja lényegében az, hogy azok a személyek, akik hadi cselekmények során haltak meg, váltak rokkanttá, illetve ezen személyek hozzátartozói olyan állami ellátásokban részesüljenek, amelyek némi kompenzációt nyújtanak az elszenvedett sérelmekért. A hadigondozási törvény tehát szűk társadalmi csoportra alkotott speciális jogszabály, amely a szociális ellátásokhoz hasonló, azokkal több ponton érintkező, alanyi jogon vagy szociális rászorultság alapján járó társadalompolitikai indíttatású önálló ellátásokat vezetett be, illetőleg a meglevő ellátási formákat bővítette ki. Az Alkotmánybíróság 9/2003. (IV. 3.) AB határozatának IV. pontja.

⁵ Trevor N. Dupuy (szerk.): *International Military and Defense Encyclopedia. Volume 6: T-Z*. Washington, Brassey's, 1993. 2657.

Об'єднаних сил, ООС).⁶ 2019-ben törvény rendelkezett arról, hogy az ukrán veteránokról egységes állami nyilvántartást kell vezetni, mivel csak ez alapján biztosíthatók számukra a támogatások és a kedvezmények. Az ellátásban részesülő veteránok a lakosság közel 4%-át alkotják.⁷ A veteránok ellátása magában foglalja a pénzbeli és az ingyenes természetbeni ellátásokat. Annak a veteránnak, akinek az állami, önkormányzati szociális intézményben nem tudnak a fogyatékosági fokának megfelelő színvonalú ellátást biztosítani, annak a gondozásával kapcsolatban felmerült költségeket az ukrán minisztertanács által meghatározott módon és mértékben megtérítik.⁸

Kiemelést érdemel, hogy a NATO-tagállamok 2014-ben tartott walesi csúcstalálkozójukon négy pénzügyi alapot hoztak létre a logisztikai, vezetés-irányítási, kibervédelmi és az ukrán haderő személyi állományát támogató (például egészségügyi) feladatok és tevékenységek finanszírozására.⁹ Az orvosi rehabilitáció támogatása céljából létrehozott „NATO Trust Fund” kettős céllal jött létre.¹⁰ Egyrészt azért, hogy a harcokban megsérült személyi állomány minél gyorsabban hozzáférjen az orvosi rehabilitációs ellátásokhoz, másik célkitűzése pedig az, hogy hatékonyan elősegítse az ukrán orvosi rehabilitációs rendszer hosszú távú és fenntartható működését.¹¹ Jelenleg Ukrajna egyik fő célkitűzése, hogy rehabilitációs intézményeinek orvosi felszereléseit korszerűsítse, és a veteránokat korszerű protézisekkel lássa el.¹² Ukrajna 2016-ban indította el a „Melegítsd fel a katona lelkét” projektet, amely keretében a kelet-ukrajnai harcokban sérült veterán katonák először Magyarországon vettek részt „artterápiás” gyógykezelésen. A Hajdúszoboszlón biztosított egyhetes, a súlyos lelki traumákat a művészet alkotó erejével gyógyító program magában foglalta a résztvevők fizikai, pszichológiai és emocionális rehabilitációját is.¹³

Fontosnak tartom kiemelni, hogy ezzel hazánk egyértelmű és világos gesztust tett és segítő kezet nyújtott a kelet-ukrajnai harcokban megsebesült ukrán veterán katonák

⁶ Пам'ятка–Учасникам російсько-української війни–права, обов'язки та гарантії соціального захисту. *Mil.gov.ua*.

⁷ Нині в Україні близько 4% населення є ветеранами. *АрміяInform*, 2020. október 1.; Készül a jegyzék a háborús veteránokról. *Kárpáthír*, 2019. február 9.

⁸ Lásd Закон України Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту – A háborús veteránok helyzetéről, szociális védelmük garanciáiról szóló törvény 14. cikk (háborús veteránok számára biztosított kedvezmények) 20. pont. *Zakon.rada.gov.ua*.

⁹ Csiki Tamás – Tóth Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, (2014), 4.

¹⁰ NATO: *NATO Trust Fund. Ukraine Medical Rehabilitation* (2017. október).

¹¹ Az orosz–ukrán konfliktus kitörése előtt az ukrán hadsereg kezelésében lévő 9 szanatórium biztosította a személyi állomány és családtagjaik, valamint a veteránok orvosi rehabilitációját. A Krím félsziget annektálása következtében az ukrán katonák és veteránok orvosi rehabilitációja – önerőből – szinte megoldhatatlan feladattá vált. Lásd: The Ukrainian Military Medical Service. Interview with Colonel Andronatii, Surgeon General Ukrainian Military Medical Service. *Military-Medicine.com*, 2014. február 2.

¹² Відбулось засідання Координаційної ради Трестового Фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції. *Mmsp.gov.ua*, 2020. november 19.

¹³ Ukrajna Magyarországi Nagykövetsége: *Ljubov Nepop, Ukrajna magyarországi nagykövete részt vett az ukránkatonák festészeti kiállításának megnyitásán* (2016. október 15.)

rehabilitációjában. Évente 20 veterán rehabilitációját és két év alatt 700 háborúban megsérült katona gyermekének üdültetését vállalta Magyarország.¹⁴

2.2. Románia

Az 1989-es romániai forradalom idején alakult meg a „*Román Háborús Veteránok Országos Szövetsége*” (ANVR), amely független társadalmi szervezetként vezető szerepet játszott a második világháborús veteránok, a hadirokkantak és az elesettek özvegyeinek jogállását rendező 44/1994. számú törvény előkészítésében.¹⁵ Szakmaiságának és kapcsolatrendszerének köszönhetően az ANVR jó kapcsolatot ápolt és ápol a védelmi tárccal és számos külföldi veteránszervezettel is. Keleti szomszédunk 2003-ban jogszabályban rendelkezett azokról az „antifasiszta veteránokról”, akik az 1994. évi törvény ellátási körébe azért nem kerültek be, mert ez a csoport nem katonaként, hanem civilként küzdött Romániáért. A második világháborús veteránok és az antifasiszta veteránok ellátása között nincs semmilyen eltérés, ezzel is elismerve azt, hogy nem lehet különbséget tenni az országáért küzdő katonára és a fegyveres civil között, bármelyik oldalon is állt a második világháború idején. Románia 2004-es NATO-csatlakozását követően felülvizsgálta – a második világháború hadirokkantjaira fókuszáló gondoskodást – a lényegében csak a klasszikus hadigondozást szabályozó jogi normáit. 2006-ban már jogszabályban rögzítették, hogy a műveleti területen szolgálatot teljesítők milyen feltételek teljesítése esetén jogosultak a háborús veterán cím viselésére. Azonban a rendelkezés és annak módosításai a műveleti terület fogalmát még nemcsak a külföldi missziós tevékenységre, hanem bizonyos 1990-től belföldön végrehajtott gyakorlatokra is kiterjesztően alkalmazta. A háborús veterán cím használata, eltérően a második világháborús veteránokétól, nem jár semmilyen pénzbeli vagy természetbeni ellátással, mivel az lényegében erkölcsi elismerésnek tekinthető. Azonban abban az esetben, ha a katona műveleti területen meghal, megbetegszik vagy megrokkban, a védelmi tárca pénzbeli ellátást biztosít az elhunyt hozzátartozóinak, pénzbeli és természetbeni ellátást a megrokkant, beteg katonának. Romániában 2007-től minden év április 29. napján a háborús veteránokról emlékeznek meg, 2015-től november 11. napján ünneplik a Veteránok Napját.¹⁶ A 2019-ben elkezdődött jogalkotási folyamat során ismét elkészítettek egy törvénytervezet, amely már egyértelműen meghatározza, hogy ki minősül a külföldi hadszíntéren bekövetkezett sérülése, fogyatkozása miatt háborús veteránnak. Az ehhez kapcsolódó előírások közül kiemelném az igényjogosult és családtagja részére biztosított és ingyenes egészségügyi rehabilitációs intézetben történő elhelyezés biztosítását.¹⁷ A 2013-ban alapított

¹⁴ Grezsa István: Egyértelmű és világos gesztus az ukrán háborús sebesültek segítése. *Hirado.hu*, 2018. március 23.

¹⁵ Az ANVR alapításakor még közel 900 000 fős taglétszáma napjainkban már megközelítőleg csak 130 000 főt számlál. Carmen Sorina Rijnoveanu: The Reappraisal of Veterans' Status in Post-communist Societies. Romania's Case. *Contemporary Military Challenges*, General Staff of the Slovenian Armed Forces, 2017. július. 42–43.

¹⁶ Rijnoveanu (2017): i. m. 44–45.

¹⁷ Legestart nr. 2/2019, Lege nouă în Parlament pentru veterani, invalizi și militari răniți de Traian Dobre. *Indaco Lege.ro*, 2019. február 5.

Katonai Veteránok és Mozgássérült Veteránok Egyesületének (AMVVD) kezdeményezése alapján Târgoviște városában, a Dealu kolostor épületében, megközelítőleg 80 millió eurós (!) költségvetéssel jelenleg *Veteránrehabilitációs Központ* kialakítása van folyamatban. A román védelmi tárca anyagi támogatást biztosít, a társadalmi szervezetek pedig kiterjedt és példásan jól szervezett országos gyűjtést indítottak az új intézménynek, ahol baleseti, ortopédiai, neurológiai, pszichiátriai, valamint belgyógyászati és kardiológiai ellátásban is részesülnek majd az arra rászoruló veteránok.¹⁸ A Központ anyagi támogatásával a román állam az iraki, az afganisztáni és a nyugat-balkáni hadműveletek során megsérült több mint 200 veteránjának kívánja háláját kifejezni.¹⁹

2.3. Szerb Köztársaság

1916-ban Dobrudza volt az a hely, „ahol a három testvér, a szerb, a horvát és a szlovén először harcolt fej-fej mellett a felszabadulásért és az egyesülésért”.²⁰ Sajnos 75 évvel később a testvérek már egymás ellen harcoltak a véres délszláv háborúban. A becslések szerint 100 000 szerb önkéntes vagy besorozott katona vett részt a volt Jugoszláviában vívott háborúban. A szerb közvéleményt a háborúban betöltött szerepük még ma is erősen megosztja. A horvát háborús veteránoktól vagy a bosznia-hercegovinai fegyvertársaiktól – lényegében – az különbözteti meg őket, hogy a szerb veteránokat hosszú évekig nem tekintették valódi hősöknek a saját országukban.²¹ Ezt alátámasztja, hogy a veterántörvény megalkotásáért – eredményesen – harcoló, 2009-ben alapított *Szerb Háborús Veteránok Szövetségének* elnöke még 2014-ben is éles szavakkal bírálta a politikusokat és a veteránok volt parancsnokait, hogy mulasztásaik, nemtörődomségük és egyéni érdekeik érvényesítése miatt legalább 15 évvel elkéstek a szabályozással.²² Szerbiában a háborús hadirokkant minősítést az 1941–1945 közötti háború résztvevői szerezhetik meg, valamint a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) területén folyó, 1990–1995 közötti háborúk résztvevői, a Jugoszláv Néphadsereg tagjai és önkéntesei, a jugoszláv hadsereg tagjai és azok a személyek, akik a NATO-támadás idején állambiztonsági teendőket végeztek a fegyveres akciókban. A veteránotthoni ellátás helyett a legsúlyosabb sérültek (I–IV. járadékosztály) ápolásáért és a segítségnyújtásért az arra jogosultnak pótlékot biztosítanak. Ehhez az orvosszakértő lelete szükséges, és amennyiben a kérelmező kialakult össz-szervezeti egészségi állapota a háborúban szerzett sebesülés, sérülés vagy betegség közvetlen következménye (általában végtaghiány), akkor megállapítják a pótlék fizetését.²³ Az elmúlt években kedvezőbben változott

¹⁸ Alpha Media [@Alpha Media]: PRIMUL CENTRU DE RECUPERARE PENTRU VETERANI. *Facebook*, 2020. július 2.

¹⁹ Angela Sabău: Proiect AMVVD: primul centru de recuperare medicală pentru militari. *DCMedical.ro*, 2019. november 11.

²⁰ John Paul Newman: Senkiföldje. Hadirokkantak és háborús önkéntesek Jugoszláviában. Ford. Vukman Péter. *Aetas*, 33. (2018), 2. 37.

²¹ Srpski veterani – zaborav u rakiji. *DW.com*, 2009. március 25.

²² Zakon o veteranima – korak napred. *Danas*, 2014. december 18.

²³ Ada község: Hadirokkantak – Védelmi szolgálat. *Ada.org*.

a szerb háborús veteránok társadalmi megítélése. A veteránok napján tartott állami megemlékezésen, 2019. december 4-én a kormányzat már kiemelte, hogy arra törekszik, hogy megmutassa és kifejezze, hogy mennyire törődik a veteránokkal, különösen azokkal, akik az 1991 és 1999 közötti háborúk idején sérültek meg.²⁴ Azonban továbbra is megoldatlan probléma, hogy a háborúban megsérült katonák és a háborúban megsérült civilek ellátása más rendezőelvek alapján történik. A 2020-ban elfogadott törvény ugyanis kimondja, hogy míg a háborús időszakban rokkanttá vált civileknek 50%-os fogyatékoság kell ahhoz, hogy bizonyos jogokkal rendelkezessenek, addig a katonáknak már a 20%-os fogyatékoság is elég ahhoz, hogy jogosultak legyenek az ellátásokra.²⁵

2.4. Horvát Köztársaság

Horvátország alkotmánya rögzíti, hogy: „Az állam különös gondot fordít a veteránok, háborús foglyok, özvegyek, szülők és az elesett veteránok gyermekeinek védelmére.”²⁶ A horvát nép veteránok iránti tiszteletét alátámasztja az a történelmi tény is, hogy Jelačić bán – nagylelkűen és önzetlenül – már 1849-ben pénzügyi alapot hozott létre a vele harcoló, de megrokkant katonáinak és azok családtagjainak támogatására.²⁷ Az elmúlt közel két évtizedben a horvát társadalom elfogadta, sőt támogatta, hogy „védelmezői” egyre gyakrabban, de csak kisebb kormányellenes megmozdulásokkal tiltakoznak vélt vagy valós sérelmeik orvoslása érdekében. 2011-től már egyáltalán nem volt meglepő, hogy az utcákon folytatódott az alapvetően békés, de már egyre nagyobb tömegeket mozgató érdekérvényesítés. A legemlékezetesebb horvát veteránok által szervezett akció az 555 napig (!) tartó és 2016-ban befejeződő – a külföldi sajtó által is kiemelt figyelemmel kísért – tüntetés volt. A 2009-től NATO-tag Horvátországnak csak 10 évvel a csatlakozás után sikerült „rendeznie” a veteránkérdést. Ennek első mérföldköve volt a veteránok kétlépcsős egészségügyi felülvizsgálata. Először egy erre kijelölt egészségügyi intézmény szakértői vizsgálták felül a veteránokat, majd végül a Szakmai Rehabilitációs Intézet szakértői állapították meg a veteránok egészségügyi állapotát, fogyatékoságuk mértékét. A legutóbbi adatok szerint 438 000 fő azoknak az élő „védelmezőknek” a száma, akik a veterántörvény hatálya alá tartoznak. (Az elesett, eltűnt, megsérült veteránok összlétszáma közel 509 000 fő.) A veteránok elérték, hogy a kilenc nyugdíj-kategóriába osztott 152 000 fő igényjogosult átlagos nyugdíja elérje a 4200 kunát (kb. 600 eurót).

²⁴ Ministry of Defence Republic of Serbia: *Commemoration Ceremony on the Occasion of Veterans Day* (2019. december 12.).

²⁵ Milica Stojanovic: Serbia Adopts Law Boosting Disabled Veterans' Rights. *Balkan Transitional Justice*, 2020. február 29.

²⁶ A Horvát Köztársaság alkotmányának 58. pontja. *Zakon.hr*. A horvátok háborús veteránokra alkalmazott kifejezése a „branitelji”, amely védelmezőket jelent, míg a szerb nyelvben a nemzetközi veterán szót használják, annak semleges értelmében, illetve a „borci”, vagyis a harcosok kifejezést. Serbia's Forgotten Veterans Fight New Battle for Hearts, Minds and Welfare. *The Guardian*, 2013. október 21.

²⁷ John Paul Newman – Tamara Scheer: The Ban Jelačić Trust for Disabled Soldiers and Their Families: Habsburg Dynastic Loyalty Beyond National Boundaries, 1849–51. *Austrian History Yearbook*, (2018), 49. 152.

A fogyatékos veteránok átlagos nyugdíja ennél 2500 kunával magasabb (kb. 800 euró).²⁸ Ezek az összegek magasabbak az átlagnyugdíjnál. *2019 májusában a Horvát Veteránügyi Minisztérium a kormány nevében megállapodást kötött négy város önkormányzatával (Daruvár, Petrinja, Sinj és Sibenik), hogy a háborús veteránok számára új rehabilitációs és rekreációs központokat hoznak létre.* A központokban alapvetően fizikai rehabilitációt, valamint sport-, szabadidős és oktatási tevékenységeket biztosítanak az igényjogosultaknak.

Az uniós forrásokból is finanszírozott kb. 330 millió kunából (kb. 45 millió euró) megépülő, előre láthatólag 2022-ben átadandó intézményekben közel 500 veterán ellátásáról kívánnak gondoskodni.²⁹

2.5. Szlovén Köztársaság

Szlovéniában a háborús veteránok, a hadirokkantak és családtagjaik, a háborús erőszak polgári áldozatainak és az 1991-es szlovéniai háború áldozatainak jogait és ellátásait eltérően szabályozzák. A háborús veterán státusz azokat illeti meg, akik háború vagy fegyveres agresszió idején katonai vagy egyéb szolgálati kötelezettséget teljesítettek a Szlovén Köztársaság védelmében. A hadirokkant státuszt az kaphatja meg, aki a katonai szolgálat vagy az ezt helyettesítő civil szolgálat végzésekor vagy háborús események miatt önhibáján kívül legalább 20%-os mértékű egészségkárosodást szenvedett. A háborús erőszak polgári áldozatának az minősül, akit szlovén állampolgárként külső hatalom agressziója következtében például bebörtönöztek, internáltak, lakóhelyéről elűztek stb. Ebbe a jogállásba sorolják azokat a háború idején még kiskorú gyerekeket is, akiknek a szüleit a volt Jugoszláv Néphadsereg tagjai ölték meg, illetve a kényszerintézkedések következtében később elhunytak vagy eltűntek. Az 1991-es szlovéniai háború veteránjai pedig életük végéig havi járadékra jogosultak, és bizonyos jogokat a Szlovéniáért vívott 1991-es háborúban elesett személyek családtagjai is érvényesíthetnek (például előnyben részesítés ösztöndíj folyósításakor, kollégiumi, diákotthoni elhelyezéskor stb.).³⁰

2017-től a háborús veterán státuszban lévők ismét megkapták azt a korábban négy évre eltörölt jogukat, amelynek megszüntetése egy takarékosági program keretében megvalósított intézkedés miatt történt. Ekkortól a betöltött 55. életév elérésekor ismét nyugdíjra váltak jogosulttá. Ez a jog életkorra tekintet nélkül megilleti a megállapított maradandó, tartós és teljes munkaképtelenségben szenvedő háborús veteránokat.³¹ Szlovénia nem létesített külön veteránotthonokat, így a súlyos fogyatékoságban szenvedő volt katonákat különböző, de magas színvonalú ellátást biztosító egészségügyi és szociális intézményekben helyezik el.

²⁸ Number of War Veterans Reaches 508,605. *Total Croatia News*, 2019. október 9.

²⁹ Anja Vladislavljec: Croatia to Open Care Centres for War Veterans. *BalkanInsight*, 2019. május 21.

³⁰ Republika Slovenija eUPRAVA: Pravice vojnih veteranov. *Euprava*.

³¹ A háborús veteránok egészségvédelme 2017 január 1. követően (Szlovénia). *MojaObčina.si*.

2.6. Osztrák Köztársaság

A négy nagyhatalom által – 1955. május 15-én – aláírt államszerződés rögzítette Ausztria örökös semlegességét. Az elmúlt évtizedekben Ausztria jóléti államként szövetségi és tartományi szinten is kialakította a szociálisan rászoruló állampolgáraitól történő gondoskodást. Azonban nyugati szomszédunknál nincs „veteránkonceptió”, ezért nem létezik a veteránok jogállását szabályozó külön jogszabály sem. A veteránkultusz lényegében a háborús műveletekben elesett osztrák katonák részére történő emlékművek állítására, azok ápolására, valamint a kegyeleti megemlékezésekre korlátozódik. Ennek a tevékenységnek a koordinátora az „Osztrák Bajtársi Szövetség” (ÖKB), amely néhány éve újrafogalmazta küldetését, így ma már nem elsősorban a háborús nemzedékek sorsközössége, hanem hazafias gondolkodású értékközösség, amely szoros kapcsolatot tart fenn az osztrák hadsereggel és a Szövetségi Védelmi Minisztériummal.³² A veteránoktól eltérően jogszabály rögzíti a második világháború hadifoglyainak kártérítésre való jogosultságát (Kriegsgefangenenentschädigungsgesetz), amely napjainkban közel 13 000 embert érint. (A havonta folyósított járadék összege azonban maximum csak 43 euró lehet.) A hadsereg kártérítési felelősségéről külön törvény rendelkezik (Heeresentschädigungsgesetz – HEG). A HEG szabályozza a „hadirokkantak”, például a kötelező katonai szolgálatot teljesítő személyek, a katonai kiképzésen részt vevő nők és a besorozottak (a milícia tagjai) kártérítési jogosultságát, amennyiben a katonai szolgálatuk következtében egészségkárosodást szenvednek, illetve azokat az úgynevezett „úti baleseteket”, amelyeket a lakóhely és a szolgálati hely közötti utazás során szenvednek el. A törvény továbbá szabályozza az igényjogosultak hozzátartozóinak jogosultságait is. A hadirokkantaknak nyújtott ellátások lényegében megegyeznek a rokkantsági ellátásban részesülő „civiliek” számára megállapított juttatásokkal. A törvény végrehajtásáért a Szociális Minisztérium alárendeltségében működő Általános Balesetbiztosítási Intézet a felelős.³³

Fontos kiemelni, hogy Ausztriában bármilyen rokkantsági ellátás korlátlan időre csak akkor állapítható meg, ha a testi vagy szellemi állapot alapján maradandó rokkantság, illetve munkaképtelenség vélelmezhető és orvosi vagy foglalkoztatási rehabilitációval javulás valószínűleg nem érhető el.³⁴ A fentiek alapján az a következtetés vonható le,

³² Deutscher Bundestag: *Veteranenkonzepte in ausgewählten Ländern. Vergleichende Darstellung* (2017. szeptember 18.).

³³ Bundesgesetz über die Entschädigung für Heeresschädigungen (Heeresentschädigungsgesetz – HEG). StF: BGBl. I Nr. 162/2015.; Allgemeine Unfallversicherungsanstalt (AUVA): Versicherten-Information über die Leistungen der Allgemeinen Unfallversicherungsanstalt nach Heeresschädigungen. *Auva.at*.

³⁴ A nyugdíjkorhatár elérésekor azonban valamennyi osztrák állampolgár ápolási díjra válik jogosulttá. Az ápolási díj mértékét az ápolási szükséglettel függően 7 lépcsőben állapítják meg. Az ápolási szükségletet orvosi szakvélemény alapján állapítják meg és részletes feltételeit külön rendelkezés tartalmazza. Például az első ellátási lépcsőbe tartozó havi 65 órás ápolást igénylő esetében 2020-ban 160 euró, a 7. ellátási lépcsőbe tartozó havi 180 órás ápolást igénylő karok és lábak mozgásképtelenségével diagnosztizált igényjogosultnál 1719 euró. A 5. lépcsős ellátástól további feltételként szerepel a szakképzett ápolás biztosítása is. Pensionsinformation 2020. *Pensionsversicherungsanstalt*.

hogy nyugati szomszédunk a személyes gondoskodást nyújtó honvédségi fenntartású intézmények (veteránotthonok) helyett alapvetően a pénzbeli ellátásokat helyezi előtérbe.

3. A visegrádi együttműködés országai

Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia szoros gazdasági, tudományos, művészeti és országhatárokon is átívelő rokoni kapcsolatokkal rendelkezik, esetenként még közös uralkodón is osztozva évszázadokon keresztül sok szinten együttműködő csoportot alkotott. A visegrádi országok története a 14. századig nyúlik vissza, amikor azon közép-európai királyságok uralkodói, amelyek területe a jelenlegi államterületeket is lefedte, csúcstalálkozót tartottak az országaikat érintő vitás kérdések rendezése érdekében. A modern idők V4-es csoportját ismét Visegrádon alapították 1991-ben, a régió fejlődésének elősegítése érdekében. A visegrádi országok az EU területének és összlakosságának több mint egytizedét képviselő és „közös visegrádi identitással” rendelkező szövetségnek tekinthetők.³⁵ A „V4-alapú Európai Unió Harccsoport” (EUBG) 2023. év első fél évében történő biztosítására vonatkozó szándéknyilatkozat 2021. márciusi aláírása a visegrádi négyek közötti regionális katonai együttműködés kiemelt fontosságúnak és széles körben ismert mozzanatának tekinthető.³⁶ Azonban kevésbé ismert, hogy a visegrádi országok elkötelezettek volt katonáik intézményes ellátásával kapcsolatban is.

3.1. Szlovák Köztársaság

A 2003. évi háborúsveterán-törvény szerint a háborús veterán státuszt az a szlovák állampolgár szerezheti meg, aki legalább 90 napig szolgált külföldi békefenntartó, illetve megfigyelő missziókban, ideértve a katonai műveleteket is, vagy aktívan részt vett az antifasiszta fegyveres ellenállásban. A törvény személyi hatálya ezért például kiterjed az ENSZ UNFICYP békefenntartó műveletben részt vett katonákra, illetve a második világháború idején „csehszlovák” partizánként harcoló aggastyánokra is. Ezek a katonák jogosultak a háborúsveterán-jelvény viselésére, továbbá a veteránkártya által biztosított szolgáltatások igénybevételére.³⁷ (A veteránok ellátásai közel azonosak, például rekreációs, gyógyfürdőellátás, pszichológiai tanácsadás, széles körű vásárlási kedvezmények stb., azonban a szlovák nemzeti felkelés résztvevői ezenkívül még szerény nyugdíjkiegészítésben is részesülnek.)

³⁵ *V4 – a Visegrádi együttműködés országainak főbb mutatói*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2018; Stepper Péter: A visegrádi együttműködésről a magyar elnökség kapcsán. *Külügyi Szemle*, 17. (2018), 2. 41.

³⁶ Tovább erősödik a visegrádi négyek közötti katonai együttműködés. *Honvédelem*, 2021. március 23.

³⁷ Ministertsvo Obrany Slovenskej Republiky: *Vojnoví veteráni. Komu môže byť priznané postavenie vojnoveho veterána* (2021. október 20.).

2019. november 11-én, a veteránok napján 108 fő világháborús és 8024 fő „kortárs” veteránt ünnepelt a szlovák társadalom.³⁸ Egy 2018-ban elfogadott törvénymódosítás alapján a szlovák védelmi tárca elhatározta, hogy az egyik üdülőjéből (Hotel Granit) veteránotthont létesít az arra rászoruló volt katonáknak. A 20–30 fő befogadására alkalmas, azonban ápolást, gondozást nem nyújtó „kísérleti” otthont a kelet-szlovákiai Zemplín településen, egy festői tó partján alakítja ki a tárca tulajdonában álló részvénytársaság. Azoknak az igényjogosultaknak, akiknek a nyug- vagy rokkantellátása olyan alacsony, hogy az nem fedezi a szállás- és étkezési költségeket, az állam maximum havi 1000 eurós kiegészítést nyújt. A projekt lezárásának tervezett időpontja: 2021. Az átépítés költségeit 150 000 euróban, az otthon éves működési költségét maximum 400 000 euróban határozták meg. A tervezett igényjogosulti körbe azok a 15–25 évvel – vagy annál több szolgálati idővel – rendelkező nyugdíjas veteránok tartoznak, akik nem szenvednek krónikus betegségben vagy betegségekből. Az ellátásból kizáró ok a cukorbetegség, az idegrendszeri betegségek, a szív- és érrendszeri betegségek, a végtagok ischaemiás elváltozásai, a krónikus máj- és vesebetegség, a daganatok, a sérülések vagy agyi műtétek utáni állapotok, meghatározott látás- és/vagy halláskárosodás.³⁹

Az alapvetően az idős veteránok lakhatásának megoldására – és nem gondozására, ápolására –tervezett otthon működését szabályozó normák „finomra hangolásán” jelenleg is dolgoznak a védelmi tárca és a veterán-érdekképviseleti szervezetek képviselői.

3.2. Cseh Köztársaság

Csehországban közel 20 éve ünneplik minden év november 11-én a veteránok napját. A 2020. évi megemlékezésen Lubomir Metnár honvédelmi miniszter beszédében elhangzott, hogy: „[...] az az ország, amely nem tiszteli a háborús veteránokat, nem tiszteli saját magát [...]”.⁴⁰ A veteránok iránti tisztelet az elmúlt évtizedekben mélyen beépült a cseh társadalomba, és 2002-ben törvényben rögzítették a jogait. A bársonyos forradalom óta közel 40 misszióban több mint 20 000 cseh katona vett részt, és ezen küldetések során 29-en vesztették életüket. Csehországban 2020-ban 262 fő második világháborús veteránt és közel 15 000 „modern kori” veteránt tartottak nyilván.⁴¹ A veterántörvény alapján ugyanis egyaránt veteránnak minősülnek a második világháborúban részt vett cseh katonák, illetve azok a „modern kori” katonák is, akik háborús vagy műveleti területen legalább 90 napot szolgáltak, illetve azok is, akik legalább 360 napig nem háborús vagy műveleti területen teljesítettek fegyveres szolgálatot.⁴²

³⁸ Deň vojnových veteránov: Na Slovensku ich žijú tisíce, majú nárok na špeciálnu starostlivosť. *Webnoviny*, 2019. november 11.

³⁹ Zlatica Beňová: Štátny penzión chorých veteránov neprichýli. *Pravda*, 2018. szeptember 13.

⁴⁰ Česko si připomíná Den válečných veteránů. Obrana zveřejnila píseň. *Natoaktual.cz*, 2020. október 11.

⁴¹ Michal Cabejšek: ČR: Uctění památky ke Dni válečných veteránů proběhlo letos na Vítkově v komorním duchu. *The Epoch Times*, 2020. november 11.

⁴² Zákon č. 170/2002 Sb. o válečných veteránech.

A veteránok rehabilitációja katonai egészségügyi intézményekben történik, a prágai Központi Katonai Kórházban, az olomouci és a brnoi Katonai Kórházban és a Katonai Rehabilitációs Intézetben. A beteg és lábadozó veteránok részére külön katonai gyógyfürdők állnak rendelkezésre Karlovy Vary, Jeseník és Mariánske Lázně településen. Azoknak a veteránoknak, akiknek a felépülése hosszabb időt vesz igénybe, az állam biztosítja az ingyenes ellátást egyéb önkormányzati vagy magánfenntartású intézményben. Az önmaguk ellátására képtelen rokkant veteránok részére külön ágyak állnak rendelkezésre a katonai rehabilitációs intézetekben.⁴³

3.3. Lengyel Köztársaság

A lengyel nép az elmúlt évszázadokban rengeteg véréldozatot hozott függetlensége megőrzéséért, a haza felszabadításáért. A veterán katonák tisztelete a volt keleti blokk országai közül talán Lengyelországban volt a leginkább elfogadott. 2012. március 30-ig azonban a veterán státusz a lengyel jogban nem volt elismert kategória. A veterán-törvény azonban már részletesen szabályozza a veterán katonák jogosultságait. Lengyelországban 2012. május 29-én ünnepelték először a háborús veteránok napját, amelynek dátuma megegyezik az ENSZ Békefenntartók nemzetközi napjával. Kiemelést érdemel, hogy 2020-ig a külföldi missziók során 122 lengyel katona vesztette életét és 800 fő sebesült meg.⁴⁴ A veterán státuszt az a katona szerezheti meg, aki külföldi misszióban folyamatosan, legalább 60 napig teljesített szolgálatot, illetve megszakításokkal legalább 90 napot. A veterán cím megszerzése kérelemre induló eljárás keretében történik, azt a szükséges dokumentumok benyújtását követően 30 napon belül a védelmi minisztérium határozatban bírálja el. A veterán cím viselésére a veteránigazolvány, a kedvezmények és juttatások igénybevételére a veteránkártya jogosít.⁴⁵ A veteránok ellátásai rendkívül széles körűek, kiemelést érdemel, hogy a sérült, beteg veterán – bizonyos feltételek fennállása esetén – határozatlan ideig jogosult ingyenesen vagy kedvezményes térítéssel igénybe venni a hadi eredetű sérüléssel, betegséggel kapcsolatos egészségügyi szolgáltatásokat. Ezek a klasszikus rehabilitációtól egészen a pszichológiai tanácsadásig terjednek. A veteránokat a fogyatkozások fokának megfelelően 7 járadékosztályba sorolják, és ennek alapján kapják a jövedelemkiegészítést. Alapvetően a 3. járadékosztálytól jár az ingyenes gyógyszer- és gyógyászatisegédeszköz-ellátás. A veterán státusz és a 30%-ot meghaladó fogyatékoság elsőbbséget biztosít a veteránotthoni elhelyezéskor.⁴⁶ 2011-ben nyitotta meg kapuit az alsó-sziléziai Łądek-Zdrój településen a 23. számú Katonai Gyógy- és Rehabilitációs Kórház területén található III. sz. pavilon (Veterán Ház), amely jelenleg 30 fő befogadására alkalmas. A Veterán Ház kialakítása előtt a döntéshozók tanulmányozták az USA és Franciaország hasonló intézményeit is. A védelmi tárca a Veterán Ház

⁴³ Az adatok a szerző NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ segítségével 2020-ban végzett nemzetközi kérdőíves felmérésének tagállami válaszában alapulnak.

⁴⁴ Wojsko Polskie: *Uprawnienia weteranów* (é. n.).

⁴⁵ Ministerstwo Obrony Narodowej: *Uzyskaj status weterana* (2022. március 18.).

⁴⁶ Weterani, Uprawnienia weteranów. *Archiwum2019-bip.mon.gov.pl*.

alapításával a külföldi missziókban megsérült katonák szükségleteit kívánta és kívánja rendkívül magas színvonalon biztosítani. A 24 órás orvosi felügyelet és ápolás mellett a veteránoknak szociális munkások is segítséget nyújtanak személyes ügyeik intézésében. A veteránok családjait felkészítik a betegek otthoni gondozására, a veteránokat pedig az öngondoskodásra és az öngondozásra. A 2020-ban elkezdődött bővítés jelenleg is folyamatban van és a rendkívül modern komplexum az átadást követően akár 400 fő elhelyezésére is alkalmas lesz.⁴⁷

Összegzés

A veteránokról történő gondoskodás nemzetközi áttekintése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a hazánkkal szomszédos államok és a visegrádi együttműködés országai a hazafiasságot, a haza védelmét kiemelt értéként kezelik és nem feledkeznek meg azokról, akik életük, testi épségük kockáztatásával szolgálták hazájukat. „A veteránprogramban kiemelt megbecsülést érdemelnek azok a leszerelt katonák, akik tényleges fegyveres tűzharcban, harctevékenységekben vettek részt külföldi szerepvállalás során” – nyilatkozta – még helyettes államtitkárként – a Magyar Honvédség parancsnoka. A hazai veteránprogram részletes szabályainak kidolgozása jelenleg folyamatban van, a munka összehangolását olyan bizottság végzi, amelybe a nyugdíjasszervezetek képviselőit is bevonták. A tervek között szerepel havi juttatás biztosítása a veteránok részére, akik közül a még aktív katonák számára képzések, átképzések segítenék a társadalmi reintegrációt. Az aktív állomány részére már biztosított vásárlói kedvezményrendszert várhatóan kiterjesztik a veterán- és obsitosállományra is, valamint bővíteni kívánják a MH Szociálpolitikai Közalapítványon keresztül igényelhető támogatások körét. Emellett a veterán- és obsitosállomány számára új lakhatási támogatási rendszer bevezetését is tervezik.⁴⁸

Zárógondolatként, a hazánkkal szomszédos országok, a visegrádi együttműködés országainak veteránokról való gondoskodásának áttekintése alapján – figyelemmel a Magyar Honvédség nemzetközi műveletekben történt és a jövőben tervezett részvételére – megfontolásra érdemesnek tartom egy, a honvédegszükségügy keretein belül működő és a rehabilitációt szolgáló veteránotthon terveinek előkészítését is. Ez összhangban áll a Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájában megfogalmazott „emberközpontúsággal”, amely szerint a magyar haderő jövőjének formálása során kiemelt figyelmet kell fordítani a katonai életpálya teljes vertikumára, az aktív katonai pályafutáson, a tartalékos szolgálatvállaláson keresztül egészen az életpálya zárószakaszáig.⁴⁹ Az utógondozás feltételrendszerének megteremtése, fejlesztése szintén a stratégiai célkitűzések egyike, amelybe véleményem szerint a veteránotthon is beilleszthető.

⁴⁷ Łądek-Zdrój: Dom Weterana przyjął pierwszych żołnierzy. *Rynek Zdrowia*, 2011. január 26.

⁴⁸ Draveczi-Ury Ádám: Tanulhatunk az idősebb katonagenerációktól. *Obsitos*, 2. (2021), 3. 7.; Zavodnyik Blanka: Obsitosként és veteránként Magyarországon. *Nemzeti Köszolgálati Egyetem*, 2020. december 22.

⁴⁹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról szóló 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat 4.5.

Felhasznált irodalom

- Bartha János anyanyelvi rovata (Veterán). *Népújság*, Maros megyei napilap, 51. (1999), 114. 2.
- Beňová, Zlatica: Štátny penzión chorých veteránov neprichýli. *Pravda*, 2018. szeptember 13. Online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/484018-statny-penzion-chorych-veteranov-neprichyli/>
- Benkő Loránd (főszerkesztő): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. III. kötet: Ő–ZS*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.
- Cabejšek, Michal: ČR: Uctění památky ke Dni válečných veteránů proběhlo letos na Vítkově v komorním duchu. *The Epoch Times*, 2020. november 11. Online: www.epochtimes.cz/2020/11/11/ucteni-den-veteranu-ministr-obrany-pamatka-valecnych-veteranu-nebude-nikdy-zapomenuta/
- Dupuy, Trevor N. (ed.): *International Military and Defense Encyclopedia. Volume 6: T–Z*. Washington, Brassey's, 1993.
- Csiki Tamás – Tálás Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, (2014), 4. 112–128. Online: http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_12_csiki_talas_varga.pdf
- Draveczi-Ury Ádám: Tanulhatunk az idősebb katonagenerációktól. *Obsitos*, 2. (2021), 3.
- Greza István: Egyértelmű és világos gesztus az ukrán háborús sebesültek segítése. *Hirado.hu*, 2018. március 23. Online: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2018/03/22/greza-istvan-egyertelmu-es-vilag-os-gesztus-az-ukran-haborus-sebesultek-segitese/#>
- Newman, John Paul: Senkiföldje. Hadirokkantak és háborús önkéntesek Jugoszláviában. (Ford.: Vukman Péter). *Aetas*, 33. (2018), 2.
- Newman, John Paul – Tamara Scheer: The Ban Jelačić Trust for Disabled Soldiers and Their Families: Habsburg Dynastic Loyalty Beyond National Boundaries, 1849–51. *Austrian History Yearbook*, (2018), 49. 152–165. Online: <https://doi.org/10.1017/S0067237818000139>
- Rijnoveanu, Carmen Sorina: The Reappraisal of Veterans' Status in Post-communist Societies. Romania's Case. *Contemporary Military Challenges*, General Staff of the Slovenian Armed Forces, 2017. július.
- Sabău, Angela: Proiect AMVVD: primul centru de recuperare medicală pentru militari. *DCMedical.ro*, 2019. november 11. Online: www.dcmmedical.ro/proiect-amvd-primul-centru-de-recuperare-medicala-pentru-militari_611855.html
- Stepper Péter: A visegrádi együttműködésről a magyar elnökség kapcsán. *Külggyi Szemle*, 17. (2018), 2. 41–62.
- Stojanovic, Milica: Serbia Adopts Law Boosting Disabled Veterans' Rights. *Balkan Transitional Justice*, 2020. február 29. Online: <https://balkaninsight.com/2020/02/29/serbia-adopts-law-boosting-disabled-veterans-rights/>
- V4 – a Visegrádi együttműködés országainak főbb mutatói. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2018. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/v4_fobbadatok.pdf
- Vladisavljevic, Anja: Croatia to Open Care Centres for War Veterans. *BalkanInsight*, 2019. május 21. Online: <https://balkaninsight.com/2019/05/21/croatia-to-open-care-centres-for-war-veterans/>
- Zavodnyik Blanka: Obsitosként és veteránként Magyarországon. *Nemzeti Közzolgálati Egyetem*, 2020. december 22. Online: www.uni-nke.hu/hirek/2020/12/22/obsitoskent-es-veterankent-magyarorszagon
- Łądek-Zdrój: Dom Weterana przyjął pierwszych żołnierzy. *Rynek Zdrowia*, 2011. január 26. Online: www.rynekzdrowia.pl/Uslugi-medyczne/Ladek-Zdroj-Dom-Weterana-przyjal-pierwszych-zolnierzy,105779,8.html

Internetes források

- Ada Község: Hadirokkantak – Védelmi szolgálat. *Ada.org.rs*. Online: www1.ada.org.rs/hu/helyi-onkormanyzat/szolgaltatokozpont/hadirokkantak-vedelmi-szolgalat/
- Alpha Media [@Alpha Media]: PRIMUL CENTRU DE RECUPERARE PENTRU VETERANI. Facebook, 2020. július 2. Online: <https://ro-ro.facebook.com/TVAlphaMedia/videos/primul-centru-de-recuperare-pentru-veterani/2496573960563110/>
- A háborús veteránok egészségvédelme 2017 január 1. követően (Szlovénia). *MojaObčina.si*. Online: www.mojaobcina.si/dobrovnik/novice/zdravstveno-varstvo-vojnih-veteranov-po-112017a-hbors-veternok-egszsgvdelme-2017-janur-1-kveten.html
- A Horvát Köztársaság alkotmányának 58. pontja. *Zakon.hr*. Online: www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske
- Allgemeine Unfallversicherungsanstalt (AUVA): Versicherten-Information über die Leistungen der Allgemeinen Unfallversicherungsanstalt nach Heeresschädigungen. *Auva.at*. Online: www.auva.at/cdscontent/load?contentid=10008.633076&version=1576839309
- Az Alkotmánybíróság 9/2003. (IV. 3.) AB határozatának IV. pontja. Online: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/BA8CE11B64F740D3C1257ADA00526C67?OpenDocument>
- Bundesgesetz über die Entschädigung für Heeresschädigungen (Heeresentschädigungsgesetz – HEG). StF: BGBl. I Nr. 162/2015. Online: www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20009440
- Česko si připomíná Den válečných veteránů. Obrana zveřejnila píseň. *Natoaktual.cz*, 2020. október 11. Online: www.natoaktual.cz/zpravy/veteran-valecny-vlci-maky-vyroci-obrana-armada.A201111_132744_na_zpravy_m00
- Deň vojnových veteránov: Na Slovensku ich žijú tisíce, majú nárok na špeciálnu starostlivosť. *Webnoviny*, 2019. november 11. Online: www.webnoviny.sk/den-vojnovykh-veteranov-na-slovensku-ich-ziju-tisice-maju-narok-na-specialnu-starostlivost/
- Deutscher Bundestag: *Veteranenkonzepte in ausgewählten Ländern. Vergleichende Darstellung* (2017. szeptember 18.). Online: www.bundestag.de/resource/blob/529928/46b78d6e19fe1f6b2a72f79856467f4d/WD-2-065-17-pdf-data.pdf
- Készül a jegyzék a háborús veteránokról. *Kárpáthír*, 2019. február 9. Online: <https://karpathir.com/2019/02/09/keszul-a-jegyzek-a-haborus-veteranokrol/>
- Legestart nr. 2/2019. Lege nouă în Parlament pentru veterani, invalizi și militari răniți de Traian Dobre. *Indaco Lege.ro*, 2019. február 5. Online: <https://lege5.ro/Gratuit/gmytsmbwgu3q/lege-noua-in-parlament-pentru-veterani-invalizi-si-militari-raniti>
- Ministertsvo Obrany Slovenskej Republiky: *Vojnoví veteráni. Komu môže byť priznané postavenie vojnového veterána* (2021. október 20.). Online: www.mod.gov.sk/vojnovi-veterani/
- Ministerstwo Obrony Narodowej: *Uzyskaj status weterana* (2022. március 18.). Online: www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-status-weterana
- Ministry of Defence Republic of Serbia: *Commemoration Ceremony on the Occasion of Veterans Day* (2019. december 12.). Online: www.mod.gov.rs/eng/14788/svecana-akademija-povodom-dana-vojnih-veterana-14788
- NATO: *NATO Trust Fund. Ukraine Medical Rehabilitation* (2017. október). Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_10/20171025_1710-trust-fund-ukr-medical-reh.pdf
- Number of War Veterans Reaches 508,605. *Total Croatia News*, 2019. október 9. Online: www.total-croatia-news.com/politics/38917-war-veterans

A veteránokról történő gondoskodás a hazánkkal szomszédos és a visegrádi együttműködés országában

- Republika Slovenija eUPRAVA: Pravice vojnih veteranov. *Euprava*. Online: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/sociala-zdravje-smrt/vojni-veterani-vojni-invalidi/pravice-vojnih-veteranov.html>
- Serbia's Forgotten Veterans Fight New Battle for Hearts, Minds and Welfare. *The Guardian*, 2013. október 21. Online: www.theguardian.com/world/2013/oct/21/serbias-veterans-benefits-croatias-balkan-war
- Srpski veterani – zaborav u rakiji. *DW.com*, 2009. március 25. Online: www.dw.com/hr/srpski-veterani-zaborav-u-rakiji/a-4123576
- The Ukrainian Military Medical Service. Interview with Colonel Andronatii, Surgeon General Ukrainian Military Medical Service. *Military-Medicine.com*, 2014. február 2. Online: <https://military-medicine.com/article/3099-the-ukrainian-military-medical-service.html>
- Tovább erősödik a visegrádi négyek közötti katonai együttműködés. *Honvédelem*, 2021. március 23. Online: <https://honvedelem.hu/cimke/mh-katonai-kepviselelo-hivatala.html>
- Ukrajna Magyarországi Nagykövetsége: *Ljubov Nepop, Ukrajna magyarországi nagykövete részt vett az ukránkatonák festészeti kiállításának megnyitásán*. 2016. október 15. Online: <https://hungary.mfa.gov.ua/hu/news/51669-posol-ukrajini-v-ugorshhini-lyubov-nepop-vzyala-uchasty-u-vidkritti-vistavki-kartin-ukrajinsykih-vijsykovih>
- Weterani, Uprawnienia weteranów. Biuletyn Informacji Publicznej. *Archiwum2019-bip.mon.gov.pl*. Online: <https://archiwum2019-bip.mon.gov.pl/przydatne-informacje/artikul/weterani/uprawnienia-weteranow-1032476/>
- Wojsko Polskie: Uprawnienia weteranów. *Wojsko-polskie.pl/weteran*. Online: www.wojsko-polskie.pl/weteran/
- Zakon o veteranima – korak napred. *Danas*, 2014. december 18. Online: www.danas.rs/drustvo/zakon-o-veteranima-korak-napred/
- Zákon č. 170/2002 Sb. o válečných veteránech. Online: www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-170#
- Відбулось засідання Координаційної ради Трестового Фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції. *Msp.gov.ua*, 2020. november 19. Online: <https://oda.zht.gov.ua/news/vidbulos-zasidannya-koordynatsij-noyi-rady-trastovogo-fondu-nato-z-fizychnoyi-reabilitatsiyi-protezuвання-viyskovosluzhbovt-siv-poranenih-v-antyterorystychnij-operatsiyi/>
- Пам'ятка. Учасникам російсько-української війни – права, обов'язки та гарантії соціального захисту. *Mil.gov.ua*. Online: www.mil.gov.ua/content/other/Pamyatka.pdf
- Нині в Україні близько 4% населення є ветеранами. *АрміяInform*, 2020. октобер 1. Online: <https://armyinform.com.ua/2020/10/nyini-v-ukrayini-blyzko-4-naselennya-ye-veteranamy/>
- Закон України Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту – А háborús veteránok helyzetéről, szociális védelmük garanciáiról szóló törvény 14. cikk (háborús veteránok számára biztosított kedvezmények) 20. pont. *Zakon.rada.gov.ua*. Online: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>